व्रती। कार्य्या यात्रा प्रयत्नेन क्षेत्रसिद्धिमभीप्सुभिः। तस्यां चतुर्थ्यां त्वत्प्रीत्यै ढुण्ढे ! सर्वोपसर्गहृत्। तां यात्रां नात्र यः कुर्य्यान्निवेद्य तिल्लड्डुकान्। उपवास सहस्रन्तु स हन्तास्मिन् ममाज्ञया। होमं तिलाज्यद्रव्येण यः करिष्यति भक्तितः। तस्यां चतुर्थ्यां मन्त्रज्ञस्तस्य मन्त्रः प्रसेत्स्यति"।

**ढोल** पु० गले दोलायमानतया वादनीये स्वनामख्याते वाद्यभेदे। "ढक्काढोलप्रिया नित्या ढोलवाद्यप्रमोदिनी। ढोलरूपा ढोलधरा ढोलशब्दस्वरूपिणी" इति रुद्रजामले अन्नपूर्णासहस्रनामस्तोत्रम्।

**ढक्काढोलप्रिया** स्त्री ढक्काढोलौ तच्छब्दः प्रियोऽस्याः। अन्नपूर्णायाम् ढोलशब्दे दृश्यम् ढोलरूपादयोऽप्यत्र।

**ढौक** प्रेरणे गत्याञ्च भ्वा० आत्म० सक० सेट्। ढौकते अढौकिष्ट डुढ़ौके। "तं विप्रदर्शं कृतघातयत्ना यान्तं वने रात्रिचरी डुढौके" भट्टिः। "शकुन्तला वक्त्रं ढौकते" शकु०। णिचि ढौकयति ते "राक्षसोऽतर्जयत् सूतं पुनश्चाढौकयद्रथम्" भट्टिः। ऋदित् अडुढौकत् त।

इति वाचस्पत्ये ढकारादिशब्दार्थसङ्कलनम्।

---

## ण

णकारो व्यञ्जनवर्णभेदोऽर्द्धमात्राकालोच्चार्य्यः मूर्द्धन्यः टवर्गीयः। अस्योच्चारणे जिह्वामध्येन मूर्द्धः स्पर्शः नासिकायत्नप्रभेदश्च आभ्यन्तरप्रयत्नः। संवारनादघोषाः अल्पप्राणश्च बाह्यप्रयत्नाः। मातृकान्यासेऽस्य दक्षपादाङ्गुल्यग्रे न्यस्यता। अस्य वाचकशब्दावर्णाभिधाने उक्ता यथा "णो निर्गुणं रतिर्ज्ञानं जम्भलः पक्षिवाहनः। जया जम्भो नरकजित् निष्कलो योगिनीप्रियः। द्विमुखं कोटवी श्रोत्रं समृद्धिर्बोधनी मता। त्रिनेत्रो मानुषी व्योम दक्षपादाङ्गुलीमुखम्। माधवः शङ्खिनी वीरो नारायणश्च निर्णयः"। एतदधिष्ठातृदेवतारूपं वर्णोद्धारतन्त्रोक्तं यथा "ध्यानमस्य णकारस्य प्रवक्ष्यामि च तत् शृणु। द्विभुजां वरदां रम्यां भक्ताभीष्टप्रदायिनीम्। राजीवलोचनां नित्यां धर्मकामार्थमोक्षदाम्। एवं ध्यात्वा ब्रह्मरूपां तन्मन्त्रं दशधा जपेत्"। एतत्स्वरूपं कामधेनुतन्त्रोक्तं यथा "णकारः परमेशानि ! या स्वयं परकुण्डली। पीतविद्युल्लताकारः पञ्चदेवमयः सदा। पञ्च प्राणमयं देवि ! सदा त्रिगुणसंयुतम्। आत्मादितत्त्वसंयुक्तं। महामोक्षप्रदायकम्"। मात्रावृत्तेऽस्य प्रथमोपन्यासे मरणं फलम् मूलं डशब्दे दृश्यम्।

**ण** पु० णख—गतौ ड पृषो० णत्वम्। १विन्दुदेवे, २भूषणे, ३गुणवर्ज्जिते, ४पानीयनिलये मेदि०। ५निर्णये, ६ज्ञाने च न० एकाक्षरको०।

**णख** गतौ भ्वा०पर०सक०सेट्। णोपदेशत्वात् सति निमित्ते णत्वम्। नखति प्रणखति। अनखीत्—अनाखीत्। ननाख नेखतुः। एवं णादिधातूनां गणपाठे णादित्वं प्रयोगे नादित्वं सति निमित्ते णत्वमिति बोध्यम्।

**णट** नृत्ये साभिनये नटकार्य्ये हिंसायामयं न णोपदेशी भ्वा० पर० अक० सेट्। नटति प्रणटति अनाटीत् अनटीत्। ननाट नेटतुः। हिंसायात् प्रनटति। नटः नाट्यम्।

**णट** नटकृत्ये भ्वा०पर०अक०सेट्। नटति प्रणटति अनाटीत्-अनटीत् ननाट नेटतुः घटा०। नटयति अनीनटत्।

"नट नृत्ये। इत्थमेव पूर्वमपि पठितम्। तत्रायं विवेकः। पूर्वपठितस्य नाट्यमर्थो यत्कारिषु नटव्यपदेशो वाक्यार्थाभिनयो नाट्यम्। घटादौ तु नृत्तं नृत्यं चार्थो यत्कारिषु नर्त्तकव्यपदेशः पदार्थाभिनयो नृत्यम् गात्रविक्षेपमात्रं नृत्तम्। केचित्तु घटादौ णट नताविति पठन्ति। गतावित्यन्ये। णोपदेशपर्य्युदासवाक्ये भाष्यकृता नाटीति दीर्घपाठात् घटादिर्णोपदेश एव" सि०कौ०

**णद** अव्यक्तशब्दे भ्वा० पर० अक० सेट्। नदति प्रणदति अनादीत् अनदीत्। ननाद नेदतुः नदः। नादः नदन् नदितुम्। सति निमित्ते एतत्पूर्ववर्त्तिनः न्युपसर्गस्य णत्वम्। प्रणिनदति परिणिनदति।

"वासवश्चानदद्घोरम् रुधिरञ्चाभ्यवर्षत" हरिवं०१८३अ०। "नदति मही गम्भीरम्" वृ०स० ५४अ०। "शब्दं घोरं नदन्ति" भा०व०२६७अ० "शिवाश्चैवाशिवान्नादान्नदन्ते" हरिवं०१९३अ०। आर्षस्तङ्। णिचि नादयति "नदय-